

IVAN ČOLOVIĆ

A nacionalisták azt a Másikat szeretik. Nem szeretik a hozzád Hasonlót

Először is szeretném Önöket emlékeztetni a kultúra egy igen elterjedt, valójában domináns értelmezésére, amit általában esszencialisztikus vagy primordiális felfogásnak hívunk, mely szerint, mint tudják, a kultúrák önmagukat kielégítő, és mondhatjuk külön utakon járó értékrendet testesítenek meg, amelyek azért olyanok, amilyenek, mert ezt megváltoztathatatlan természeti vagy isteni törvények rendelték így. A kultúra ilyen felfogását legjobban a nacionalista kivitelben ismerjük, különösen, ha a nemzet és a nép (etnos) egy és ugyanaz. Itt a nemzetet nem politikai közösségként látjuk, melyet a közös terület és közös élet a múltban és jelenben, és a közös politikai intézmények határoznak meg, hanem a nemzet, mint előre adott faj-, vér-, és amit manapság különösen hangsúlyoznak, kultúrközösség, ami szüntelenül és fatálisan harcol más nemzetekkel léteért és hatalomért.

Meglátásom szerint azonban a nemzeti nacionalizmus kritikusai és a civil nyitott társadalom terjesztői is átveszik az esszencialisztikus kultúraértelmezést. Ez a felfogás megmarad a multi-, inter- és transzkulturalizmus koncepciókban is, ha elfogadják, hogy a kultúrák lényegüket tekintve a priori, zárt értékrendszerek, amelyeknek segíteni kell, hogy elfogadják és tolerálják egymást a világbéke és a stabilitás érdekében. Amennyire előttem ismeretesek ezeknek a felfogásoknak a tervezetei, ezekben a kultúra kemény, a priori adott lényeg marad, a bezártság problémájának megoldása pedig abba az irányba halad, hogy a kultúrák, mint zárt értékrendszerek, élőlények, karakterek... között békés viszonyokat teremtsenek, és toleráns kapcsolatokat hozzanak létre, még ha nem is igazi együttműködést és hasznot.

Abban az esetben, ha a nacionalista kultúra önmagában adott világ, ha csak a népi és népnemzeti közösség belügye, amely szépen létezik és fejlődik egyedül, a saját módján, és ezt halljuk állandóan, akkor még a kulturális együttműködésért való jóindulatú kiállás sem lehet más, mint kész termékek politikailag korrekt csereberéje az ún. szellemi határokon keresztül, például nemzeti reprezentatív művek és alkotók. Ezáltal a dialógus jóindulatú ügynökei is ellenállás nélkül elfogadják a határokat, melyeken keresztül a csere lebonyolódik. Emiatt a nacionalista kultúrszónokok és bírálóik retorikája gyakran átfedésben van, és ezt ők észre sem veszik. Ez az átfedés ott látszik leginkább, hogy mindketten a Másikat dicsőítik.

Álláspontom szerint fontos látni, hogy a másság szerkezete és a másság hangsúlyozása beilleszthető a nacionalista stratégiába. A nacionalista arra törekszik, hogy a nacionalista identitást mint tiszta típust mutassa fel, ezért nem zavarja a többi, eltérő ember, de

ugyan ezért nehezen békél meg a hozzá hasonlókkal, elviselhetetlenül hasonlókkal, akik megkavarják a dolgok nacionalista elrendezését. Ezzel szemben a másik különböző, idegen hangsúlyozását vitathatatlanul a toleráns, demokratikus, multikulturális társadalom erényének tartjuk. Emiatt néha úgy tűnik, hogy a másságról való beszéd, mely a szabadság jegyében harcot hirdet a totalitárius rendszerek hegemoniája ellen, mint pl. a nacionalizmus ellen, abban az állapotban van, amilyenben a szexről, mint tiltott szólásszabadságról való beszéd volt, mielőtt megjelent Foucault, hogy megmutassa, hogy a szexről beszélni kényszer dolga, a dominancia eszközeként vetődik fel.

Végső ideje észrevenni, hogy a Másik sokszor jelenik meg a nacionalista beszéd kedvelt szereplőjeként, és akit nem tűr, az a Hasonló, a Közeli, a Felebarát. A nacionalisták problémája, legalábbis itt, a mi balkáni talajunkon, a balkáni nacionalisták paranoiájának forrása nem a másság elvetése, hanem a hasonlóság el nem viselése. Tapasztalataink arról tanúskodnak, hogy a másik nem az, akitől menekülni kell, hanem amit kitartóan és szüntelenül keresnek, illetve előállítanak. A túl közelit, az elviselhetetlenül hasonlót távozásra szólítják fel, hogy elválasszódjon, békén hagyjon bennünket, és Másik legyen, akit a béke és stabilitás nevében tolerálunk és figyelmet szentelünk neki.

Egy rövid védőbeszéddel fejezem be egy alternatív kultúra-modell keresése érdekében, mely nagyobb összhangban lenne a városi, nyitott, demokratikus társadalom modelljével. A kiinduló pozíció ezen alternatív kultúra-modell megalkotásához az a nem régi tapasztalatunk, belátásunk, miszerint lehet, hogy a kultúránkat nem olyasmi alkotja, ami valamilyen talajban gyökerezik, valami előre adott, hanem az, ami a folyamatban, a kapcsolat, kommunikáció során termelődik. Nincs kultúrák közti kommunikáció, mert nincsenek a kommunikáció előtt járó kultúrák, vagy, ha vannak is, az őskorban vagy a világ olyan eldugott sarkaiban kellene keresni, ahol elszigetelt emberek élnek.

Ezt a híd metaforájával lehet kifejezni. De a hangsúlyt arra fektetem, hogy a hidak nem összekötik, hanem létrehozzák a kultúrákat. A kultúra nem autochton, nem is a különbségek kiemelésére törekszik, hanem éppen arra ad lehetőséget, hogy az emberek közötti különbségek a helyükre kerüljenek, ne legyenek elhanyagolva és ne vezessenek autonóm életrendszerek kialakulásához.

(Elhangzott az NVO „Igmanska inicijativa” tribünön, Szabadka, 2002 májusában.)

Fordította: MIRNICS GYULA